

תוכן העניינים

א. מבוא	3
ב. פמיניזם יהודי אורתודוכסי : רקע היסטורי	4
ג. "שתלכי בדרכים טובות" : אמנות יהודית אורתודוכסית	9
ד. דיון ומסקנות	13
ה. ביבליוגרפיה	15

א. מבוא

תפיסת אמנות כנוצרת למטרות אסתטיות, לשם האמנות בלבד, כפי שהתפתחה בחברה הפוסט-תעשייתית, הרחיבה מאד את המונח אמנות, אך בו זמנית צמצמה את יחסיה של האמנות עם ההקשר (Hatcher, 1999). ההקשר בו מתקיימת האמנות הוא המסווג אותה לאמנות הנובעת ממניעים אקספרסיביים של ביטוי אישי או, בראייה מרחיבה, כמשרתת מטרות חוץ-אמנותיות, מטרות אותן מגדירות החברה והתרבות הרלוונטיות, אשר פועלות למען יחידים וקבוצות בתוכה, כמו גם למען חיזוק מנגנונים משמרים בחברה ככלל.

בשרתה מטרות חוץ-אמנותיות הופכת האמנות לכלי או אמצעי להשגת יעדים שונים. כשם שבעבר נועדה האמנות לספק צרכי פולחן ומאגיה, הנצחה, חינוך וכדומה, כך גם בהווה, במישור התרבותי-חברתי, האמנות יוצרת ערכים ומהווה מכשיר להעברתם. לאמנות יש יכולת להפנות את המבט לתופעות חברתיות ופוליטיות ולנסות להשפיע על החברה. לדוגמא, המושג "אמנות מגויסת" – לרוב בעל קונוטציה שלילית – מתייחס לאמנות המיישרת קו עם עמדת השלטון. לאורך הדורות, יצרו אמנים מסוימים תוך הזדהות מלאה עם רוח זמנם. למשל: אמני הזרם הקונסטרוקטיביסטי הרוסי באמנות, שנתנו ביטוי למהפכה הקומוניסטית, כמו גם אמני הקיבוצים בשנותיהם הראשונות שביטאו ביצירותיהם את ההווה החלוצית (צור, 1999).

בעשורים האחרונים, עם השפעות השיח הפוסטמודרני, הפמיניסטי והפוסטקולוניאלי, אמנים בארץ ובעולם עושים עבודת תרבות התערבותית, מתוך הנחה שזו יכולה להוות סוכנת שינוי. זאת בתוך הקשר של התביעה לייצר לגיטימציה והכרה בקבוצות אתניות ותרבותן. המאבק להכרה תרבותית מלווה את המאבק לשוויון כלכלי, מעמדי ומגדרי (יונה, 2005). פרייזר מצביעה על הפער המתרחב בין הפוליטיקה של השונות לבין הפוליטיקה החברתית של השוויון, ומוסיפה שנדרשות כיום הן הכרה והן חלוקה מחדש של משאבי תרבות (Fraser, 1999). המאבק להכרה תרבותית וללגיטימיות של קבוצות זהות שונות להיות שותפות אינטגרליות בעיצוב הספירה הציבורית צריך להיות ממוקם, לטענתה, בתוך הקשר של צדק חברתי. זאת מתוך הבנה שדיכוי תרבותי וכלכלי שלובים זה בזה ומזינים זה את זה (שם; יונה ושנהב, 2005).

כתוצאה מהתפתחויות אלה, יותר ויותר קבוצות שהיו בעבר בשולי החברה מצהירות על פגיעה בזכויותיהן ועושות זאת גם באמצעות האמנות. אחת הקבוצות כאלה הן פמיניסטיות שצמחו בתוך מגזר יהודי אורתודוקסי. נשות האמנות השייכות לקבוצה זו מארגנות תערוכות וקוראות לשינוי חברתי. עבודה זו מהווה ניסיון לענות על השאלה "האם יצירות האמניות הפמיניסטיות האורתודוקסיות עשויות לגרום לשינוי עמדות הצופים?".

ב. פמיניזם יהודי אורתודוכסי: רקע היסטורי

הפמיניזם נולד כתגובה למציאות חייהן של נשים כקבוצה. היסטורית, נהוג לעגן את תחילתו של הגל הפמיניסטי הראשון בתחילת המאה ה-19 באירופה, כאשר התשתית למהפכה הפמיניסטית הונחה כבר בשלהי המאה ה-18, התקופה בה נשים החלו לרכוש השכלה ולהשתלב בשוק העבודה (פוגל-ביז'אווי, 2011). נקודת המוצא היא שלמרות שנשים הן בנות אדם לכל דבר ועניין, הן לא נהנות משוויון זכויות והזדמנויות בשום גזרה של החיים החברתיים. למרות שהן מהוות כמחצית מכלל החברה האנושית, אין הן נהנות מייצוג דומה בשום מוקד כוח וקבלת החלטות. נשים אינן מיוצגות בהתאם לחלקן באוכלוסייה לא במוסדות המדינה והשלטון, לא במוסדות דתיים, לא במוסדות תרבות ותקשורת, לא בשוק ההון ולא בעולם העבודה.

בהיעדר ייצוג הולם בזירות שבהן נוצרים כוח והשפעה, קולן של הנשים לא נשמע ברמה שראוי היה שישמע, נקודת מבטן אינה מובאת בחשבון במידה מספקת, האינטרסים שלהן אינם מיוצגים די הצורך ובעיותיהן אינן זוכות לתשומת לב הולמת את חלקן באוכלוסייה. התביעה לאמנציפציה של הנשים הייתה חלק מהתפיסה האידיאולוגית של שוויון זכויות לכלל. רובם המכריע של הוגי הדעות הליברליים במערב ראו בפערי ההשכלה בין גברים לנשים את הגורם המרכזי ביצירת אי-שוויון כלכלי, חברתי ופוליטי. הוגי דעות כמו מרי וולסטונקראפט (Mary Wollstonecraft, 1759-1797), ג'ון סטיוארט מיל (John Stuart Mill, 1806-1873) ורעייתו הרייט טיילור מיל (Harriet Taylor Mill, 1807-1858) טענו שהחברה מדכאת נשים ומתייחסת אליהן כאל עבדים, ושהיחסים החוקיים בין המינים רק משחיתים את טבע האדם. על כן יש צורך לחוקק חוקים חדשים שיגנו על גופן ורכושן של נשים מפני גברים, ויעניקו זכויות אזרח שוות לנשים. הם דרשו גם לפתוח את החינוך הגבוה בפני נשים ולתת להן גישה חופשית לכל המקצועות.

מטרת התיאוריה הפמיניסטית היא לנתח את יחסי הכוח ולהביא לסיומם של הדיכוי וההכפפה של נשים (Halley, 2006). ניתן לומר כי הלך המחשבה הפמיניסטי הוא ממשיכה של תנועת הנאורות אשר מציבה את האדם במרכז, אך תוך תיקון העוול הנעשה עם נשים כאשר הוצבה דמותו של הגבר במרכז. יש לציין כי ניתן למצוא בשיח הפמיניסטי התייחסות לטענה זו. לדוגמה, סנדרה הארדינג אשר מבקשת לחדד כי אין הכוונה לזניחת צרכיו של הגבר והתרכזות באישה (מהלך אשר עשוי לשכפל תפיסת עולם אלימה ומדירה), אלא לעולם בו הפרטים משוחררים מנאמנויות מגדריות ובו הם חופשיים לפעול כרצונם ללא קשר למגדר או למין אליהם החברה משייכת אותם (Harding, 1986).

הפמיניזם כתנועה אידיאולוגית, שם לו למטרה לשפר את מצבן של הנשים בעולם. עם זאת, אין מדובר בתנועה מאורגנת אחת, כדוגמת מפלגה. במהלך מאתיים שנות קיומה, התנועה הפמיניסטית הקיפה מספר עצום של פעילות והוגות במספר רב של מדינות. כיום, ניתן לראות בפמיניזם מושג אשר התפתח כקונבנציה, ללא גוף ידע הומוגני או עוגן פוליטי אחיד, ללא השקפת עולם מאורגנת. על בסיס זה יש שטוענות כי לא ניתן לדון בפמיניזם, כי אם בסוגי פמיניזם רבים ומגוונים. לאור גיוון וריבוי